

Marija kao model žene

Rudolf BRAJIČIĆ

»Marija i žena«, »Marija kao model žene« – tema je koja je prije nekoliko desetljeća nedvojbeno bila jasna i vrlo česta. Danas više nije tako. Marija je bila kao čisto ogledalo u kojem su žene mogle prepoznati svoje vlastito idealno lice. Danas se u tom ogledalu mnoge žene više ne prepoznavaju. Prije sedamdesetak godina lako je bilo pisati o Mariji kao uzoru ženama. Knjige o naljedorovanju Blažene Djevice rado su se darivale mladim djevojkama, a svećenici su s oltara često o tome govorili. Tema »Marija – model kršćanske žene« pripadao je klasičnim temama kršćanstva. Danas ne samo što se ne čuju govori posebno o toj temi nego se svećenici ne usuđuju o tome ni započinjati.

Zašto? Što se dogodilo?

Zar zato što su biblijska i arheološka istraživanja donekle promijenila sliku o Mariji koju je imao srednji vijek s nadopunom renesanse? Ima nešto u tome, ali mi to ostavljamo postrance. Nešto je drugo tome razlog.¹

U međuvremenu se dogodio fenomen koji nazivaju fenomenom »trećega čovjeka«, a koji je danas u sve većem zamahu i rasplamsaju. Dogodio se feministički pokret. Taj se fenomen u biti sastoji od ovoga: položaj žene u društvu nije se mijenjao od judeokršćanskih vremena, od biblijskih vremena sve do početka našega stoljeća. Pisati o ženi u Parizu potkraj prošloga stoljeća bilo je isto što pisati o ženi u starome Rimu. Tek 1966. godine žena je u Francuskoj dobila pravo da smije prodati dobra svoga vlasništva bez odobrenja muža. Žena nije imala pravo glasa na izborima i nije sudjelovala u politici. Još dvadesetih godina našega stoljeća ugledni pisac pisao je u našoj *Bogoslovnoj smotri* da žene nemaju prava glasa na izborima i da to nužno slijedi iz njihove naravi. Djeca, kuhinja i Crkva – to je bio okvir njihova života. Proširiti ga se nije smjelo. Moralisti i propovjednici zvonili su u sva zvona o tome da žena mora biti dobra supruga i majka, ali su malo govorili o tome da mladići moraju biti dobri supruzi i očevi. Njih se

1 Za podlogu ove konferencije uzio sam R. LAURENTIN, »Marie et l'anthropologie chrétienne de la femme«, *NRTh* 99(1967)5, str. 485–515 (u daljnjem tekstu: R.L.) te knjigu W. BEINERT, *Unsere liebe Frau und die Frauen*, Herder, 1989. U tekstu W. B. U starijoj literaturi hrvatskoj JURAJ HABDELIĆ, *Zrcalo marijansko*.

obrađivalo radi budućih zvanja i životnih karijera. Marija je bila u to doba model čuvarice kućnoga ognjišta, marna radnica u kući i u polju.

Danas su prilike posve drukčije. Žena je ne samo proširila svoje poglede na život, na kulturu, na profesionalne, socijalne, ekonomske, političke odgovornosti nego je zauzela u društvu mnoga odgovorna mjesta. Položaj žene se bitno promijenio na svim područjima života i nastavlja se mijenjati uza svu oporbu tradicionalističke konzervativne politike. Njihova prisutnost u svijetu rada svakim je danom važnija. U Austriji 40 posto nižih činovnika su žene, dok ih je trećina šefova poduzeća. U politici je jednako. Tome je pripomoglo uvođenje kvote (npr. trećina funkcionara treba da budu žene). Tako su u većini zemalja žene postale najjača društvena snaga.

Te nove vidove žene, te nove ženine životne oblike i prilike Marija nije proživljavala. Ti su oblici bili strani židovskom društvu onoga vremena. No ne samo da su se promijenili oblici ženina života nego je i stvarnost njezina majčinstva izgubila na otajstvenosti, dehumanizirala se, svela se na biologijsku funkciju odkad se je počelo eksperimentirati s bebom iz epruvete, oplodnjom in vitro, rađanjem bez bolova, Marija kao uzor majke pritom gubi i svoju snagu i svoje mjesto.²

Stoga ne iznenađuju radikalni stavovi protiv Marije kao modela žene. Ti se stavovi doduše temelje više na teologiji o Mariji, na mariologiji nego na samoj Mariji. K. E. Børresen piše kratko i odsječno: »Promatrati Mariju kao prauzor ženâ znači jačati podređenost žene mužu. Mariologija je daleko od toga da donese oslobođenje ženskom spolu, a mnogo pridonosi legalizaciji tradicionalnog shvaćanja uloge spolova.«³ Još oštrije govori Mary Daly kada mariologiji predbacuje da predstavlja Mariju kao žrtvenog jarca premoći muževa nad ženama.⁴

Evo blažih, ali još uvijek britkih tonova: Marija je izraz patrijarhalne ideologije ženstva i sredstvo za crkveni trijumfalizam. Ona služi tome da se zašilji navještaj o tome da je bit žene materinstvo. Ujedno je za tu svrhu deseksualizirana i produhovljena, čime je izgubila svoju samostalnost i postala biće beskrvnih veza. Ljubav prema njoj dopuštala je kleru, redovnicima i teozozima da strastveno ljube jedan ženski lik, a da pritom u isti mah niječu stvarnost žene. Ženama pak Marija ne predstavlja ženu koja privlači nego koja kao djevica-majka stvara komplekse. Ženi su prikladniji biblijski uzori Marija Magdalena, a katkada kažu i majka Ana.⁵

Sve su to više početna i s velikom mjerom ogorčenja stvorena stajališta. Pomalo je došlo do pozitivnijeg pomaka u feminističkoj teologiji o Mariji s obzirom na Mariju kao model žene. Dok crkveni nauk Mariju prije svega predstavlja kao pasivnu-poniznu-poslušnu ženu i takvu je stavlja za uzor

2 R. LAURENTIN, *nav. dj.*, str. 485-488.

3 K. E. BÖRRESEN, *Männlich-Weiblich* 333. Vidi W. BEINERT, *nav. dj.*, str. 121.

4 M. DALY, *Gyn/Ökologie*, str. 103. i 121.

5 W. BEINERT, *nav. dj.*, str. 122.

ženi, feministička je teologija predstavlja prije svega kao samosvjesnu ženu, uvjerenu u vrijednost svojega ženstva. Ona se pojavljuje kao kritičko-pro-ročka figura, koja neovisno o mužu u potpunoj slobodi Bogu kaže »da«, odgovorna samo Bogu.

Danas možemo u feminističkoj teologiji razabrati nekoliko pozitivnih tvrdnji o Mariji kao uzoru ženi:

1. *Marija je simbol vječnog ženstva*

Ovdje se vječno ženstvo uzima u feminističkom smislu, onako kakao ga feminiskinje žele doživljavati. Marija je simbol poslušnog stvora koji je iskazao najplemenitije crte ženskog bića. Žena iz Nazareta savršeno se svojom nutrinom podložila Bogu. Time pridonosi obraćanju srdaca i preokretu čovjekove nutarnosti. Kao žena bila je prva primateljica, čuvarica i posrednica milosti. Kročila je stazama tihe, obične, nesebične službenice. Mnogo je pridonijela zajedno s muškarcem spasenju čovječanstva. Žene u Crkvi ne treba da teže emancipaciji nego utonuću u Marijinu pozitivno shvaćenu pasivnost. To su misli Gertrude von le Fort i Ide F. Görres, obje žene velike vjere.

2. *Marija je simbol samovrednovanja žene*

Ona je znak spasonosne autonomije, slika najveće slobode, koja stoga mnogo može pridonijeti borbi za pravdu. Službenica, majka Božja, odlučila se za siromahe i obespravljene. Kao djeвица neograničeno je razvila i bez muža svoje ženske mogućnosti. U Magnificatu prosvjeduje protiv patrijarhalnih struktura moći. U toj svojoj pjesmi uzima program Propovijedi na Gori: protiv moći, bogatstva, volje za vladanjem, a za gladne, socijalno ugrožene, za milosrdne. U dogmi o Bezgrešnoj treba gledati obeskrepljenje mita da je žena zla u sebi. U Navještenju vide činjenicu da žene i bez muža mogu unositi spasenje u svijet. U dogmi o Marijinu uznesenju treba istaknuti da je žena našla najbliže mjesto uz Boga. U Mariji je uzneseno ženstvo nad sve nebo i nad svu zemlju. Sa simpatijom se gleda na njezino posredništvo svih milosti i njezino sudjelovanje u otkupljenju. Time je kazano da spasenje i posvećivanje čovjeka nije zamislivo bez žene.

3. *Marija kao znak spasopovijesnog značenja ženskog roda*

To posebno zastupaju žene bibličarke. Marija se shvaća kao simbol ljudske spremnosti da prihvati spasenje. Time ona osvjetljuje i uzor je u temeljnom držanju vjere. Po njoj Bog prevaljuje »ženski put« od Izraela k narodima cijeloga svijeta. Kao što je Abraham otac starozavjetne vjere, Marija je majka novozavjetne vjere. Prva je vjerovala u utjelovljenje, i zato je majka novozavjetnih vjernika, kao što je Abraham otac svih starozavjetnih. Marija je prauzor Crkve, koja kao i Marija treba da sluša i čuva Božju Riječ. U Marijinu »Fiat« zrcali se na uzoran način poslušnost u vjeri, u Magnificatu

slavljenje spasonosnih Božjih djela, na svadbi u Kani njezino predanje riječi Sina, pod križem se ukazuje njezina ljubav u najvećoj boli. Ukratko: Marija je sestra u tami i paklu vjere.⁶

Uz te tvrdnje u feminističkoj literaturi nailazimo i na manje prihvatljive kao što su: Marija je simbol antifeminizma u Crkvi, Marija je predkršćanski simbol pramita o ženi . . . No njih ovdje ispuštamo.

Dok se feministička teologija trudi pristupiti Mariji kao modelu pod vidom današnje žene, katolička se teologija žuri da učini to isto.

1. Ona najprije s obzirom na sam smisao modela upozorava na to da se *danas Marija ne može prikazivati »statičkim« modelom*, kao model koji bi trebalo »reproducirati«, kao model-slika. Evanđelje nam ne donosi neki detaljniji model, što bi bila Marija. Ono nam donosi Marijino svjedočanstvo u bitnim crtama, dano u konkretnoj povijesti spasenja: prije svega njezin čin kojim je uvela Sina Božjega u čovječanstvo i njegovu povijest. A to nije model koji se daje oponašati. To je prije svega prihvata Božjega plana od stvora, plana koji se nastavlja u povijesti. Tu su i ostale vrijednosti: lucidna i velikodušna vjera pri Navještenju, inicijativa i svjedočanstvo Pohoda kojim Marija nosi Elizabeti i Ivanu Krstitelju blagodatni utjelovljenja; smisao za Božju transcendenciju, evanđeosko siromaštvo, zahvalnost za revoluciju spasenja u Magnificatu; tu je i pozornost prema Kristu i ljudima što otkriva Kana, hrabra i sućutna prisutnost na Kalvariji i spremnost na novi oblik materinstva s obzirom na sve ljude; tu je uključivanje sebe u zajedničku molitvu za dolazak Duha Svetoga. Po svemu tome Bog se rađa u svijetu, a Marija postaje tip suradnje s Bogom, tip zajedništva ljudskog i božanskog, puno i idealno ostvarenje Crkve. Ona je dinamički model – ne statički. Ako je Marija primjer u svemu tome, to nije snagom pojedinosti njezine situacije, pogotovo ne onih situacija koje o njoj mogu još iznijeti arheologija i etnologija. Ona je primjer u svemu tome zato jer je znala živjeti i prihvatiti svoje stanje. Marija je žena koja je znala uzeti na se univerzalnost svijeta i njegova spasenja u ograničenoj stvarnosti konkretnih povijesnih prilika u kojima je živjela. U tome je model svakoj ženi.⁷

2. *I pod vidikom djevičanstva Marija je model žene.* Zbog djevičanstva feministice su sklone Mariju smatrati tipom nepotpune i nerazvijene ženstvenosti; dapače frustrirane i umjetne seksualnosti, opasnim modelom. Međutim, Luka nam prikazuje Mariju kako je u času Navještenja bila vjenčana (udana žena) s mužem koji se zvao Josip. Sigurno je da se radilo o ženidbi koja odskače od običajnoga s obzirom na seksualni život. Ipak, Marija je proživjela velik dio svojega života u životnom zajedništvu s Josipom, a taj je suživot pretpostavljao duboko jedinstvo u preuzimanju obiteljskih odgovornosti, zajedničkih poslova i međusobnog pomaganja, uz elemente afektivnosti i čuvstvenosti na razini prijateljstva između muža i žene, solidarnih da izgrade zajedničko ognjište. Uostalom, ne htjeti spoznati muža ne znači da Marija

6 Za 1, 2. i 3. vidi *isto.*, str. 125–131.

7 R. LAURENTIN, *nav. dj.*, str. 489–490.

nije bila sposobna darovati se cijelim bićem jednom čovjeku. Ne od nespo-
sobnosti darovati se cijelim bićem jednom čovjeku, nego od punine milosti
nadolazio je imperativ da ne spozna muža, da se preda u osobnu službu
isključivo Bogu, apsolutno i izravno, kako vidimo iz Navještenja. Po tom
potpunom posvećenju djelu spasenja Marija je primjer, a njezino djevičanstvo
primjerno, autentično ljudsko i ženstveno. Konačno, po djevičanstvu Marija
provodi eshatološki način života, a to znači života koji predstavlja savršenstvo,
posljednji stadij čovjekova razvitka; puninu, a ne manjkavost, prikraćenost
ili osakaćenje. Djevičanstvo je zrcalo vječnog života, a ne fizički i psihički
manjak. Za udane žene postaje model znati se potpuno i isključivo dati
mužu i djeci onako kao što se Marija djevica dala Bogu, potpuno i isključivo.⁸

3. *Ni to što je Marija imala samo jedno dijete ne vodi zaključku da ne
može biti model majci s brojnom djecom*, jer tobože nije poznavala briga i
tereta brojne obitelji. Marija je, doduše, rodila jednog sina, no on je
otkupitelj svih ljudi i ona ga je kao takvog primila. A to je značilo da se
u času Kalvarije morala odreći života jedinoga sina i tim odricanjem postati
univerzalna majka svih ljudi: »Ženo, evo ti sina!« (Iv 19, 25). Čini se da
te Isusove riječi, kako ih navodi Sv. Ivan, podsjećaju na riječi Evine iz
Knjige postanka: »Bog mi dade drugo dijete umjesto Abela, koga ubi Kain.«
Marija, dakle, ima i iskustvo brojne djece, da ne kažem bezbrojne, i dobro
je iskusila već za svojega života i njihovu dobrotu i dubine njihove zloće,
jer su uz Ivana pod križem stajali i krvnici njezina Sina, odsada njezina djeca.⁹

4. *Marija je kao uzor i model objava ženske dimenzije Boga.*

Pogledajmo neke marijanske dogme.

a) *Marija je majka Božja.* Birajući putove otkupljenja, Bog izabire
onaj put koji u sebi uključuje rađanje od žene. Ne objavljuje se kategorijama
moći, sjaja, jakosti, kategorijama koje su tradicijski vezane za muškarca,
nego nastupa kao zaštitnik života, hranitelj, skroviti i sveobuhvatni temelj
stvorenog bića – a sve su to kategorije vezane za ženu. Bog se objavljuje
u Mariji, u čovjeku koji je na najveći mogući način njemu sličan, u nježnom
i ljupkom biću kao što je majka. Na Mariji kao majci vide se skrb, bol i
strpljivost Božja prema njegovoj djeci, kao i Božja izdržljivost, kreativnost
i dinamika koje prosijavaju iz materinskog bića.

b) *O Mariji djevici kao modelu žene već smo govorili.* Ovdje dodajmo
još i ovo: *Marija je vazda djevica.* Djevičanstvo u patrijarhalno
naglašenoj kulturi, u kojoj je živjela Marija, ima značaj emancipacije. Dok
se ostali staleži žene u takvu društvu određuju prema mužu – supruga,
majka, udovica – djevičanstvo isključuje muškarca. Stoji u samome sebi i
nije izvodivo iz muškarca, pa je, prema tome, idealan put emancipaciji žene
od muškarca. Ono je kao uzorna matrica svih ostalih ženinih emancipacija
te znak djevičanskog sjaja, ljepote i svježine Božje ljubavi kojom grli svijet.

8 *Isto*, str. 491–494.

9 *Isto*, str. 494–495.

c) Marija je bezgrešna, tj. bez istočnog grijeha začeta. Ta dogma i dogma o njezinu uznesenju izmiče našem vidljivom svijetu te nas neposredno uvodi u Božju transcendenciju, nadidečnost. Time nam Bog pokazuje da seksualnost – konkretno: ženino tijelo – nije baštinski usud i da se ne iscrpljuje seksualnim činima nego da je stvoreno za partnerstvo s Bogom, koji je jednako posjednik i izvor muškosti i ženskosti.¹⁰ A to znači da je muško i žensko tijelo znak i sakrament Božje punine života.

5. Što se tiče temeljne biblijske datosti, Marijina vodeća uloga zajedno sa ženama Staroga i Novoga zavjeta u događajima Saveza upućuje na to da je *ona od Boga priznata u svojoj samostojnosti i svojoj vlastitosti*. U povijesnim događajima spasenja, a i prokletstva, nikad ne nastupa muškarac sam nego uvijek zajedno sa ženom. U tim događajima svatko ima svoje mjesto, svoju ulogu, svoj zadatak, svoju odgovornost. Biblijski prikaz je svjedočanstvo o tome da je žena pri sklapanju novozavjetnog Saveza uzeta u partnerstvo s Bogom, da je primila na se odlučujuću ulogu bez savjetovanja s muškarcem i bez njegove pomoći. Taj njezin samostojni čin s obzirom na utjelovljenje upućuje na ženinu neovisnost o muškarcu, na nepodložnost muškarcu, upozorava na to da se žena ne može odrediti kao komplement muškarca. Na ponudu bogomaterinstva odgovorila je iz cijele svoje čovječnosti, iz svog specifičnog ženskog »Ja«. U Magnificatu opjevava Božje gospodstvo kakvo bi se ono moralo ostvariti u svijetu u kojem ne bi bio grijeh. U padu praroditelja ne radi se samo o kušnji sveznanja nego i o kušnji s etičkog područja. Spoznati dobro i zlo, u čemu se kušnja sastojala, biblijski znači iskusiti sve na zemlji, što vodi titanizmu ili kako kažu, čovjekovu hibrisu, groznici, težnji za moći. Iz čega se pak rađa svako zlo: iz praiskonskog partnerstva nastaje borba među spolovima, rad se pretvara u konkurentnost, djelo ruku teži k industriji oružja, građanska kultura poprima crte babilonske pomutnje. Magnificat je navještaj o obescjenjenju vrijednosti ovog ambivalentnog svijeta. Prikraćeni nalaze svoje pravo, a sve je stavljeno pod znak Božjega milosrđa što će se ostvariti u otkupljenu svijetu. Marija je već ostvarenje tog svog proročanstva. Stavlja svoj životni program u ruke Svevišnjega i već je bila uzdignuta iz svoje niskosti. Time se na njoj očituje narušena ravnopravnost između muža i žene.¹¹

Da zaključimo riječima latinoameričkih biskupa iz Pueble (1976): »Marija je žena . . . U njoj je Bog podigao dostojanstvo žene do neslučenih razmjera. U Mariji je Evandjelje proželo bitak žene, otkupilo ga i uznijelo ga. Marija je jamstvo ženske veličine, ona nam očituje posebnost oblika ženina bića. Svojim pozivom, dušom i predanjem daje ženinu tijelu duh, a duhu njegov vlastiti izgled.«¹²

10 Za a, b, c vidi W. BEINERT, *nav. dj.*, str. 157–160.

11 *Isto*, str. 160–164.

MARY AS A MODEL WOMAN

Rudolf Brajičić

Summary

At present there are difficulties in speaking of the Virgin Mary as a model for contemporary women, mostly due to the influence of the Women's Liberation movement. Many feminine qualities which have traditionally been revered are now denigrated.

In addition to a series of objections concerning traditional Mariology, feminist theology has produced some of its own conclusions about the Virgin Mary. For some, Mary is a symbol of the eternal feminine; a symbol of faithfulness and dignity; a historical-redeeming sign of the significance of the female sex.

Catholic theology asserts that today the Virgin Mary cannot be presented as a static model. Mary is a model woman from the aspect of virginity, a model mother as well as the feminine dimension of God. God has recognized the emancipation and singularity of Mary.